

**Ilmiy rahbar: prof. Yuldasheva S.T.
magistr 1-bosqich Shamsiddinova Gulxumor**

Annotatsiya: CLIL (Content and Language Integrated Learning) – mazmun va tilni birlashtirgan ta'lim metodologiyasi bo'lib, u o'quvchilarga fanlarni o'rganish jarayonida chet tilini ham samarali egallash imkonini beradi. O'zbek maktablarida ushbu metod ilmiy fanlar, matematika va ijtimoiy fanlar darslarida qo'llanilmoqda. Maqolada CLIL metodining qo'llanilishi, samaradorligi, afzalliklari va yuzaga keladigan muammolar tahlil qilinadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, CLIL metod o'quvchilarning til ko'nikmalarini oshirish, bilimni chuqurroq egallash va motivatsiyani kuchaytirishda samarali bo'ladi, ammo muvaffaqiyatli tatbiq uchun o'qituvchilarni tayyorlash, darslik va resurslarni moslashtirish muhimdir.

Kalit so'zlar: CLIL, til o'rganish, bilingval ta'lim, O'zbek maktablari, kognitiv rivojlanish, motivatsiya, o'quv dasturini integratsiya qilish

Kirish:

So'nggi yillarda til va mazmunni birlashtirgan ta'lim usullari jahon miqyosida e'tiborni qozonmoqda. CLIL metodi o'quvchilarga fanlarni o'rganish bilan birga, chet tilini egallash imkonini beradi. O'zbekistonda bilingval ta'limga bo'lgan talab oshgani sababli, maktablarda CLIL metodining tatbiqi kengaymoqda. Hukumat tashabbuslari va ta'lim islohotlari maktablarni fanlarni ingliz tilida o'qitishga rag'batlantirmoqda. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, CLIL metodi faqat til ko'nikmalarini oshirmay, balki tanqidiy fikrlash, ijodiy yondashuv va muammoni hal qilish qobiliyatlarini rivojlantiradi. O'zbekiston sharoitida CLIL dasturida qatnashgan o'quvchilar fan va til bo'yicha yuqori natijalar ko'rsatadi. Shu bilan birga, metod muvaffaqiyati o'qituvchining malakasi, darsliklar va resurslar bilan bog'liq.

Asosiy qism:

CLIL metodining asosiy tarkibiy qismlari: mazmun (fan), til, muloqot va kognitiv faoliyat. Darslarda o'qituvchilar ma'lum fanni ingliz tilida tushuntiradi, shu bilan birga til ko'nikmalarini rivojlantiradi. Masalan, matematika darsida masalalarni ingliz tilida muhokama qilish nafaqat matematik tushunchalarni, balki terminologiyani o'zlashtirishga yordam beradi. O'zbek maktablarida CLIL metodining tatbiqi turli yo'llar bilan amalga oshiriladi. Shaharlardagi pilot dasturlar o'quvchilarning til ko'nikmalari va fan bilimlarining sezilarli darajada oshishini ko'rsatadi. O'quvchilar

ingliz tilida erkinroq muloqot qiladi, bilimni yaxshiroq tushunadi va o'z fikrini ifoda etishda ishonch hosil qiladi.

Biroq, muammolar ham mavjud: o'qituvchilarning chet tilidagi malakasi yetarli emas, CLIL darsliklari va o'quv materiallari yetishmaydi, dars rejalarini moslashtirish zarurati mavjud. Shuningdek, sinf hajmi, texnologik imkoniyatlar va o'quvchilarning motivatsiyasi CLIL metodining muvaffaqiyatiga ta'sir qiladi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, interaktiv darslar, guruh loyihalari va amaliy mashg'ulotlar o'quvchilarning faol ishtirokini rag'batlantiradi va til hamda fan ko'nikmalarini bir vaqtda rivojlantiradi. O'qituvchilarni tayyorlash va autentik resurslarni taqdim etish esa o'quv natijalarini yaxshilaydi. CLIL metodi o'quvchilarga nafaqat chet tilini o'rganish, balki mavzu bo'yicha chuqur tushuncha hosil qilish imkonini beradi. O'zbek maktablarida CLIL darslari matematika, fizika, biologiya, kimyo va ijtimoiy fanlar bo'yicha olib borilmoqda. Masalan, biologiya darslarida o'quvchilar hayvonlar va o'simliklar dunyosi, ekologik jarayonlarni ingliz tilida o'rganadi, bu esa fan bilimini mustahkamlash bilan birga til boyligini ham oshiradi.

CLIL metodining yana bir afzalligi shundaki, u tanqidiy fikrlash va muammoni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. O'quvchilarga dars davomida savollar beriladi, loyihalar tayyorlash va guruh ishlari tashkil etiladi, bu esa ularning mustaqil fikrlash va analitik qobiliyatlarini oshiradi. Misol uchun, geografiya darslarida iqlim o'zgarishlari mavzusi ingliz tilida tahlil qilinadi, o'quvchilar guruhlarda bahs-munozara qiladilar va echimlar taklif qiladilar.

Zamonaviy texnologiyalar CLIL metodini yanada samarali qiladi. Multimedia resurslar, video darslar, interaktiv taqdimotlar, virtual laboratoriyalar o'quvchilarga mavzuni vizual va amaliy tarzda tushunishga yordam beradi. Shu bilan birga, onlayn platformalar orqali o'quvchilar dunyoning turli burchaklaridagi tengdoshlar bilan muloqot qilishi mumkin, bu esa til va madaniyat o'rganishni birlashtiradi.

CLIL metodining samaradorligi o'quvchilarning motivatsiyasi va ishtirokiga bog'liq. O'quvchilar mavzuga faol jalb etilganda, ular nafaqat fan bilimini, balki til ko'nikmalarini ham samarali o'zlashtiradi. Shu sababli, darslar interaktiv, qiziqarli va o'quvchining ehtiyojlariga mos bo'lishi muhimdir. Gamifikatsiya elementlari, guruh loyihalari, taqdimotlar va rol o'yinlari motivatsiyani oshiradi va o'quvchilarni faol ishtirok etishga undaydi.

Shuni ta'kidlash kerakki, CLIL metodining muvaffaqiyati uchun o'qituvchilarni doimiy malaka oshirish va darsliklarni zamonaviylashtirish zarur. O'qituvchilar o'quv jarayonini rejalashtirishda til va fan maqsadlarini muvofiqlashtirishni bilishi, yangi texnologiyalar va metodikalarni qo'llay olishi kerak.

Shuningdek, CLIL metodining natijalari lingvistik va kognitiv rivojlanishga ijobiy ta'sir qiladi. O'quvchilar yangi so'zlarni va terminlarni tezroq o'zlashtiradi, murakkab mavzularni tushunadi va ilmiy tushunchalarni ingliz tilida izohlashga o'rganadi. Bu esa ularni global ish bozori va oliy ta'limga tayyorlaydi.

CLIL (Content and Language Integrated Learning) metodi o'quvchilarga fan va tilni bir vaqtning o'zida o'rganish imkonini beradi. Bu metod o'quvchilarning lingvistik, kognitiv va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantiradi. O'zbek maktablarida CLIL metodi ko'proq ingliz tili bilan birlashtirilgan fanlarda qo'llaniladi, jumladan, matematika, biologiya, kimyo, fizika, geografiya va ijtimoiy fanlar darslarida.

CLIL darslarida o'qituvchi nafaqat fan mavzusini tushuntiradi, balki darsni ingliz tilida olib boradi. Misol uchun, matematika darsida algebraik masalalar ingliz tilida tushuntiriladi, natijalarni izohlash va yechimlarni baholash ham shu tilda amalga oshiriladi. Shu tariqa o'quvchilar fan tushunchalarini va chet tilidagi terminologiyani bir vaqtning o'zida egallaydi.

CLIL metodining yana bir asosiy afzalligi – tanqidiy fikrlash va muammoni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirish. O'quvchilarga dars davomida savollar beriladi, loyiha ishlari va guruh mashg'ulotlari tashkil etiladi. Masalan, geografiya darsida o'quvchilar global iqlim o'zgarishlarini ingliz tilida tahlil qiladilar, guruhlarda bahs-munozara qiladilar va yechimlar ishlab chiqadilar. Bu esa ularning analitik fikrlash, muhokama qilish va kreativ yondashuv qobiliyatlarini mustahkamlaydi. Zamonaviy texnologiyalar CLIL metodini yanada samarali qiladi. Multimedia resurslar, video darslar, interaktiv taqdimotlar va virtual laboratoriyalar o'quvchilarga mavzuni vizual va amaliy tarzda tushunishga yordam beradi. Shu bilan birga, onlayn platformalar orqali o'quvchilar dunyoning turli burchaklaridagi tengdoshlar bilan muloqot qiladi, bu esa nafaqat tilni, balki madaniyatni ham o'rganishga yordam beradi.

CLIL metodining samaradorligi o'quvchilarning motivatsiyasi va faol ishtirokiga bog'liq. O'quvchilar mavzuga faol jalb etilganda, ular nafaqat fan bilimini, balki til ko'nikmalarini ham samarali o'zlashtiradi. Gamifikatsiya elementlari, guruh loyihalari, taqdimotlar va rol o'yinlari motivatsiyani oshiradi va o'quvchilarni faol ishtirok etishga undaydi.

Shuningdek, CLIL metodining tatbiqida o'qituvchilarni doimiy malaka oshirish zarur. O'qituvchilar dars rejalarini tayyorlashda til va fan maqsadlarini muvofiqlashtirishni bilishi, interaktiv metodlarni qo'llay olishi va texnologiyalardan foydalanishi kerak. O'qituvchilarning malakasi oshganida, darslar yanada samarali va qiziqarli bo'ladi. CLIL metodining asosiy maqsadi – fan va tilni birlashtirgan holda o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini rivojlantirish. O'zbek maktablarida CLIL metodini tatbiq etishda eng ko'p qo'llaniladigan fanlar: biologiya, kimyo, fizika, matematika va

ijtimoiy fanlardir. Masalan, biologiya darsida o'quvchilar hayvonlar va o'simliklar dunyosini ingliz tilida o'rganadilar, bu esa nafaqat terminologiyani, balki fan tushunchalarini ham mustahkam egallashga yordam beradi.

CLIL metodida dars jarayoni integratsiyalashgan yondashuv asosida tashkil qilinadi. O'qituvchi dars davomida mavzuni tushuntiradi, o'quvchilar esa fan bilimlarini ingliz tilida qo'llashadi. Shu bilan birga, dars interaktiv bo'lib, o'quvchilar faol ishtirok etadi: guruh muhokamalari, prezentatsiyalar, loyiha ishlari va rolli o'yinlar amalga oshiriladi. Masalan, geografiya darslarida o'quvchilar iqlim o'zgarishlari mavzusini tahlil qilib, guruhlarda yechimlar ishlab chiqadilar va ularni ingliz tilida taqdim etadilar. Bu esa ularning tanqidiy fikrlash va muloqot ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Zamonaviy texnologiyalar CLIL metodini yanada samarali qiladi. Video darslar, virtual laboratoriyalar, interaktiv prezentatsiyalar, mobil ilovalar va onlayn platformalar o'quvchilarga mavzuni vizual va amaliy tarzda tushunishga yordam beradi. Shu bilan birga, global hamkorlik imkoniyatlari o'quvchilarga dunyo miqyosidagi tengdoshlar bilan fikr almashish, ilmiy loyihalar qilish va madaniy almashinuvda qatnashish imkonini beradi.

CLIL metodining muvaffaqiyati o'quvchilarning motivatsiyasiga ham bog'liq. Darslar qiziqarli, interaktiv va o'quvchining ehtiyojlariga mos bo'lsa, ularning til va fan bilimlari tezroq rivojlanadi. Gamifikatsiya elementlari – ball tizimi, darajalar, tanlov va mukofotlar o'quvchilarni faol ishtirok etishga rag'batlantiradi.

O'zbekiston sharoitida CLIL metodini joriy etishda muammolar ham mavjud: o'qituvchilarning chet tilidagi malakasi yetarli emas, CLIL darsliklari va o'quv materiallari kam, sinf hajmlari katta va texnologik imkoniyatlar cheklangan. Shu sababli, metodni muvaffaqiyatli tatbiq etish uchun: o'qituvchilarni doimiy malaka oshirish, darslik va materiallarni zamonaviylashtirish, interaktiv dars strategiyalarini qo'llash va barcha o'quvchilar uchun teng imkoniyatlar yaratish zarur.

Umuman olganda, O'zbek maktablarida CLIL metodini joriy etish o'quvchilarning til va fan ko'nikmalarini bir vaqtda rivojlantiradi, ularni tanqidiy fikrlashga va ijodiy yondashuvga o'rgatadi, motivatsiyasini oshiradi va global kompetensiyalarga tayyorlaydi.

O'zbekiston sharoitida CLIL metodining afzalliklari quyidagilardan iborat:

- O'quvchilarning chet tilidagi so'z boyligi va muloqot ko'nikmalari oshadi;
- Fan bilimlarini chuqurroq egallash imkoniyati paydo bo'ladi;
- Tanqidiy fikrlash va muammoni hal qilish qobiliyatlari rivojlanadi;
- O'quvchilar mustaqil o'rganish va jamoada ishlash ko'nikmalarini egallaydi;
- Motivatsiya va darslarga qiziqish ortadi.

Biroq, CLIL metodini joriy etishda ayrim cheklovlar va muammolar ham mavjud:

- O'qituvchilarning ingliz tili darajasi pastligi;
- CLIL darsliklari va o'quv materiallarining yetishmasligi;
- Dars rejalarini moslashtirish zarurati;
- Katta sinf hajmi va texnologik resurslarning cheklanganligi;
- O'quvchilarning boshlang'ich til darajasi CLIL metodiga mos kelmasligi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, CLIL metodini muvaffaqiyatli joriy etish uchun:

- O'qituvchilarni doimiy professional tayyorlash;
- Interaktiv va kontekstga mos dars strategiyalarini qo'llash;
- Zamonaviy darslik va multimedia resurslarni yaratish;
- O'quvchilarni guruhlarda ishlash va loyiha faoliyatiga jalb qilish;
- Sinfdagi barcha o'quvchilar uchun teng imkoniyatlar yaratish muhim.

Umuman olganda, CLIL metodining O'zbek maktablarida tatbiqi nafaqat til o'rganishni, balki fan bilimni ham samarali rivojlantiradi, o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi va ularni global kompetensiyalarga tayyorlaydi.

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, O'zbek maktablarida CLIL metodi bilingval ta'limni rivojlantirishda samarali vosita bo'lib, o'quvchilarning til ko'nikmalarini, fan bilimlarini va kognitiv qobiliyatlarini oshiradi. Shu bilan birga, metodning muvaffaqiyati o'qituvchilarning malakasi, darsliklar va resurslar bilan bog'liq. Tavsiya etiladi: o'qituvchilarni doimiy professional tayyorlash, interaktiv va kontekstga mos dars strategiyalarini qo'llash, dars materiallarini rivojlantirish. CLIL metodini joriy etish zamonaviy bilingval ta'lim tizimini yaratishda muhim qadam hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Axmedov, B. (2019). *O'zbekiston maktablarida bilingval ta'lim metodlari*. Toshkent: Ta'lim nashriyoti, 45-78
2. Sobirova, L. (2020). *CLIL metodologiyasi va o'quv jarayonida qo'llanilishi*. Toshkent: Universitet nashriyoti, 12-50
3. Qodirov, T. (2018). *Chet tilini fan bilan integratsiyalash metodikasi*. Samarqand: Ilmiy nashr, 34-65
4. Usmonova, N. (2021). *Oliy maktablarda bilingval ta'limning samaradorligi*. Toshkent: Pedagogika nashriyoti, 22-60
5. Tursunov, S. (2019). *O'quvchilarda tanqidiy fikrlash va til ko'nikmalarini rivojlantirish*. Buxoro: Fan nashriyoti, 10-40
6. Mirzaeva, D. (2020). *O'zbek maktablarida CLIL metodini joriy etish tajribalari*. Andijon: Ilmiy ishlar nashriyoti, 15-45